

'Over Public Relations'

Machiavelli is van alle tijden. Wie dat ontkent, heeft Machiavelli niet begrepen. Dat is de mening van Van Schendelen tien jaar na zijn prikkelende aftrap van de lezingencyclus. Genadeloos toont hij aan dat zijn vertaling van Machiavelli's receptenboek naar onze tijd nog steeds actueel is in Den Haag. De voorbeelden liegen er niet om.

In zijn lezing brengt Van Schendelen helderheid in de polemiek over het karakter van overheidsvoorlichting. Terecht schuift hij de vraag of overheidsvoorlichting informatief of propagandistisch moet zijn, als niet ter zake doende aan de kant. De discussie is zuiverder als er eerst wordt vastgesteld waardoor overheidsvoorlichting wordt getypeerd. Pas dan kan de vraag aan de orde komen welk type overheidsvoorlichting effectiever is en voor wie of wat. In zijn poging de Haagse voorlichtingspraktijk te typeren maakt Van Schendelen gebruik van – hoe kan het anders – Machiavelli's beschouwingen. Voor Machiavelli is overheidsvoorlichting een aspect van het grotere politieke stelsel en dat is in onze tijd natuurlijk niet anders. Heeft hij er spijt van dat hij is opgelopen met een omstreden figuur als Machiavelli? Van Schendelen: "De aantijgingen dat Machiavelli amoreel zou zijn, vind ik onzinnig. Hij was alles behalve amoreel. Zijn hoogste doel was vrede en welvaart voor burgers. Daarvoor is een stabiele regering noodzakelijk, een regering die kan rekenen op de steun van de bevolking. Machiavelli beschreef succesvolle methoden om die steun te behouden. Met name die methoden doen nogal eens wat stof opwaaien, maar die stonden ook in zijn tijd ter discussie."

Welvaart voor allen

Dat stabiliteit goed voor allen is, vindt bij politicologen brede instemming. Voor het behoud van de binnenlandse machtspositie moet de heerser het volk te vriend houden, predikt Machiavelli en daartoe biedt hij heersers nuttige tips en handreikingen. Het doel heiligt de middelen. Van Schendelen zijn verdienste is dat hij die trucendoos transponeert naar onze tijd en feilloos aantoonde dat die aan zeggingskracht nog weinig heeft ingeboet. Machiavelli gaat over macht en mensen en daar is, sinds we uit de boom zijn gevallen, kennelijk niet zo veel in veranderd. Maar wat let ons tien jaar na dato de geactualiseerde uitgangspunten van Machiavelli nog eens met Van Schendelen langs te lopen?

1. Een regering moet regeren. Zij moet kunnen commanderen, blaken van strijdlust, koelbloedig en bedachtzaam zijn en de bevolking enthousiasmeren. Blaakt Kok II van strijdlust? Van Schendelen: "De inkt van de regeringsverklaring is ternauwernood droog of de commentaren zijn al weer geschreven. Bloedeloos. Slap. Geen visie. Wat dat betreft had Kok nog wat van Lubbers II en dus Machiavelli kunnen leren. Lubbers II zat vol dadendrang en dat maakte dat kabinet zo populair." Heeft de VVD bij monde van Bolkestein hier de afgelopen jaren niet de meeste politieke munt uit geslagen? Onverschrokken trok hij op tegen alles wat hem niet zinde. Populist, stemmingmaker...wat zal hij in zijn vuistje gelachen hebben na elk verkiezingsonderzoek.

2. Staaltjes van bekwaamheid. De regering moet presteren. Anders krijgt zij geen aanzien en niet de wetten die zij wil. De prestaties moeten het liefst voor iedereen zichtbaar en onomstreden zijn. "Ook van deze stelregel is iedere bestuurder doordrongen en hij verwacht dan ook van zijn voorlichters dat successen breed in de pers worden uitgesponnen." Melkert piept daar in zijn lezing een beetje over, met name daar waar het om het verenigde Europa gaat. Journalisten zouden te weinig oog hebben voor het behaalde succes. Helaas voor Melkert is dat nieuwe Europa zeker een verdienste van formaat, maar kennelijk geen nieuws.

3. Politieke schijn. Men kan geen schijn wekken, die tegen alom bekende feiten ingaat. Maar veel zogeheten feiten zijn niet zo vaststaand en evenmin alom bekend. Feiten mogen op de voor een regering gunstige wijze worden gepresenteerd. Van Schendelen: "Dat principe beheerst het Haagse nog volop. Neem nu Srebrenica en Voorhoeve. Nu links en rechts wat mensen uit de school gaan klappen, blijkt toch wel dat de heldenmoed van onze in het nauw gedreven landgenoten misschien wat minder is geweest dan het onthaal bij thuiskomst rechtvaardigde. En uit alles blijkt dat Voorhoeve maar met één ding is bezig geweest: politieke schijn." En mag dat allemaal? Als je de vaktijdschriften leest, lijkt deze discussie tussen rekkelijken en preciezen onder voorlichters nu wel zo'n beetje uitgewoed, waarbij de preciezen – zoals dat zo vaak gaat – het onderspit hebben moeten delven. Voorlichters bij de overheid heten nu ook geen voorlichters meer. Het zijn 'communicatie-adviseurs'

geworden, althans dat staat nu vaak op hun kaartje en daarmee is de morele verontwaardiging over Machiavelli ook naar de achtergrond gedrongen.

4. Zuinigheid. De laatste jaren is de koek behoorlijk dik geworden, maar je hoort niemand voor Sinterklaas spelen, zelfs niet in de oppositiebanken. Integendeel. Van Schendelen: "Zuinigheid is zelfs in de politiek een echt issue. Politici staan te dringen om te bewijzen dat ze zo goed op de vaderlandse knip kunnen passen. Populaire uitspraken als 'je moet eerst geld verdienen om het te kunnen uitgeven' spreken nog altijd tot de verbeelding. Ook Kok laat heel graag zien, dat hij prima op de winkel past."

5. Veilige vrees. Een regering kan de politieke gehoorzaamheid aan haar bevorderen met beloningen en met straffen. Beide technieken werken, maar de tweede is beter beheersbaar en kost minder. Wie zoet is krijg lekkers, wie stout is de roe. Dat is het hart van onze Nederlandse overleconomie. Het heeft nu zelfs een officiële naam: poldermodel.

6. Politiek karakter. Indien de gemiddelde Nederlander prijs stelt op karaktereigenschappen als eerlijk, ijver en zorgzaamheid, dan wil hij die ook zien bij zijn regering. Van Schendelen: "Ook dat is nu tien jaar later absoluut niet anders. Ik vind eerder dat politici nog harder proberen breuken te voorkomen in het beeld dat zij koesteren."

7. Feestelijke waardigheid. De bevordering van ontspanning en vermaak van het volk behoort tot de belangrijkste staatstaken. Ook dat blijft tien jaar na dato actueel. Voetbal en televisie, de spelen naast het brood. Van Schendelen: "De waardigheid komt tot uitdrukking in de gepaste afstand die men houdt. Kijk eens naar Kok. Hij bezoekt het evenement wel en begeeft zich dus onder het volk. Maar hij gaat pas zitten, als de wedstrijd begint en is voor de afloop alweer verdwenen. Zelfs de wave kent zijn eigen elitaire vorm." Toch is hier een kentering waarneembaar. Nog niet zo lang geleden was het 'not done' om al te uitbundig in de feestvreugde te delen. De wave, meehossen met neerlands kampioenen, vreugdevolle klapzouen, het lijkt allemaal te mogen. En dat terwijl het nog niet eens zo heel lang geleden is dat heel Nederland van zijn stoel viel toen minister Klompé een bescheiden kus kreeg van onze volksschrijver Gerard Reve. Van Schendelens reactie: "Het mag zeker niet allemaal. Het is conform de tijdgeest misschien wat lossier geworden. Maar wat is er niet te doen geweest tijdens de Olympische Spelen in Atlanta toen onze prins zijn enthousiasme lastig wist te beteugelen."

8. Het parlementaire bit. Elke regering kent binnenlandse uitdagers van de macht. De aanzienlijke families van Machiavelli heten nu politieke partijen en belangengroepen. Als zij toch bestaan, is het beter ze te verzamelen in een instelling. Breed verspreide kennis. Belangengroepen kennen als geen ander de weg naar het openbaar bestuur en zijn soms nog beter op de hoogte van wet- en regelgeving dan de ambtenaren die ze moeten uitvoeren. En over het parlement merkt Van Schendelen in 1989 op. "Ons kiesstelsel houdt dit verdeeld, de meerderheidsregel halveert zijn zeggenschap en het regeerakkoord doet de rest." Van Schendelen nu: "De parlementaire bit is ook al actueler dan ooit. Ons veel geprezen poldermodel is er natuurlijk de sublimering van. In mijn lezing wijs ik erop dat Machiavelli belangengroepen een vaste plaats zou geven, in bijvoorbeeld een kamer van Belangengroepen. In feite is dat met het poldermodel gewoon gebeurd. En wat zie je gebeuren als de regeringspartij VVD het waagt afspraken uit het regeerakkoord ter discussie te stellen? En kritisch is ten aanzien van het kabinetsbeleid zoals bijvoorbeeld bij de uitbreiding van de NAVO speelde? Men is bepaald niet geamuseerd. Het bit dient op zijn plaats te blijven."

9. Vleierij. Op en rond het Binnenhof heerst nog altijd de hoffelijke cultuur van vleien. Voor de politiek sterkere toont men egards en vriendschap, is men complimenteus en houdt men zijn kritiek eufemistisch. "Nog niets veranderd in dat opzicht, daar heb ik verder niets aan toe te voegen."

10. Intelligentie. Maar zelfs goede adviseurs maken een domme regering niet intelligent. Indien een bewindsman zelf niet wijs en verstandig is, dan kan hij dat ook niet door anderen gemaakt worden. In dat opzicht maakt Paars II voor Van Schendelen geen sterke indruk. "Er lopen in Den Haag veel te veel externe adviseurs rond. Politici laten gemakkelijk hun oor hangen naar hun adviseurs en nog erger: ze verschuilen zich erachter. Dat is niet goed. Ze moeten hun verantwoordelijkheid dragen." Met die opmerking staat Van Schendelen zeker niet alleen. Met name Bolkestein en Melkert komen daar expliciet in hun lezing op terug.

Voorlichting nooit a-politiek

Van Schendelens conclusie dat Machiavelli nog steeds actueel is, hoeft na tien jaar nog nauwelijks betoog. "Het gebeurt gewoon. Het zijn recepten om een regering te laten scoren. Met name op de punten 1, 2 en 10 kan Kok nog zijn voordeel doen", vindt Van Schendelen. En zijn belangrijkste constatering over het voorlichtingsvak is inmiddels breed geaccepteerd. "De 'public relations' zijn een onlosmakelijk onderdeel van het politieke stelsel. Naar zender noch ontvanger zijn zij a-politiek. Zij kunnen hooguit wat meer of minder politiek worden aangewend."